

VOJNITS ANDRÁS

Amerre a Mississippi hömpölyög

Második rész A dzsessz városa

Birthplace of America's Music – vallják büszkén New Orleans lakói, nem minden alap nélkül, legalábbis ami a „fekete zenét”, a dzsesszt illeti. Elég, ha csak arra gondolunk, itt született Louis Daniel Armstrong (1901–1971), a dzsessztörténet egyik legnagyobb alakja. (Jellemző, hogy bár fekete-amerikai, keresztnéve francia.) Igaz, mindez éppen a legkevésbé „amerikás” városrészhöz, a francia negyedhez kötődik. Persze, nem csak ez az érdekessége ennek a különös, „anti-amerikai” városnak, amelyet évente sok millió bel- és külföldi turista keres fel. Az Államokból ideözönlő mindenféle „igazi” amerikai megcsodálja New Orleans-t és jól is érzi itt magát, hogy aztán hazatérve elégedetten élje tovább megszokott életét a megszokott felhőkarcolók és farmok világában.

Találkozás a rend őreivel

Természetesen autóval utazunk – hogyan is másképpen Amerikában, ha már nem ültünk repülőgépre – és Új-Mexikó meg Texas felől érkezünk. Az autópályák néhol kétszer nyolc sávosak, a megengedett legnagyobb sebesség 40 és 75 mérföld között mozog. Leginkább 70 mérföld vagy kevesebb, és ezt komolyan is kell venni. Kamiont előzünk, nyomaszó a mellettünk dübörgő monsturnak, minél hamarabb túl szeretnénk rajta lenni. Kicsit jobban a gázra lépünk, már ki is ló mögöttünk egy rendőrségi kocsis, villogva besorol mögénk. Meg kell állnunk, de nem kapkodunk, a törvény megengedi, hogy biztonságos helyet válasszunk. Most látjuk, nem is Police, hanem Sheriff felirat van az autó oldalán – már sokféleképpen találkoztunk, államonként más és más rendőr és a seriff egyenruhája és kocsijának a színe. A rend őre, aki most hozzánk lép, „vadnyugati” kalapot visel és udvarias. Van-e valami okuk a sietségre? – kérdezi. Mivel sajnos valóban nincsen elfogadható kifogásunk, elkészül a feljelentés. Szerencsére nem vagyunk túl messze a lakóhelyunktől, Houstontól, mert majd bíróságra kell menni, mégpedig Austin megyé-

be, ahol elkövtük a szabálytalanságot. Ez kellemetlenebb, mint maga a pénzbírság és az ilyenkor kötelezően elvégzendő online KRESZ tanfolyam. Aztán még egyszer meg kell állni, de ezúttal mindenkinek. Közel a mexikói határ, az autópálya teljes forgalmát félreterelik, ellenőrzik az utasok iratait és a csomagtartókat. Közben kétoldalt mindkét irányban elfogó járorkocsik várakoznak, a sofőrök rajtra készen túsztatják a motorokat. Ránézésre olyanok, mint a többi rendőrautó, de mindenki tudja, hogy a motorháztető alatt különleges, nagyteljesítményű motorok brummognak.

Vonatrablók emléke

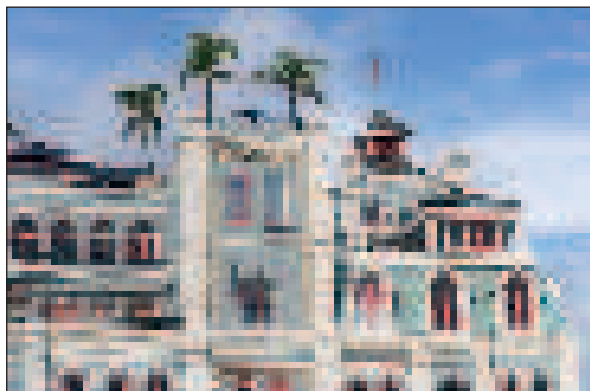
A Mississippi kikötővárosai között bolyongva már felbukkant a ködös múltból kalandos életű felmenő, a földrajzi és vadászutazó Vojnich Oszkár (1864–1914). Ő hajón, hatlovas kocsin vagy vonaton utazott. Az utóbbi akkoriban, pontosabban 1893. augusztus 26-án valóban vadnyugati vállalkozás lehetett: „*Ez előtt két nappal ugyanezen a pályán megállította öt bandita a vonatot és kirabolta az egész közönséget; az eset lefolyása a következő volt: 9 óra felé este amint az egyik állomást elhagyta volt a vonat, két be-*

A Mississippin lapátkerekes gőzhajók szállítják az utasokat

Aztán ezen is túl leszünk, végtére is nem vagyunk drogkereskedők. Tovább zakatolnak a kamionok, mindnek hatalmas orra van és amúgy is óriásiak, valóságos országúti tehervonatok. Nincs jobbra tartási kötelezettségük, sokszor a legfelső sávon száguldanak. Csomópontok szövetvényén verekedjük át magunkat, sokat segít, hogy a közlekedési táblák nagyszerűek, és szinte minden jelet felirat is megismétel. Ha valaki nem értené a „behajtani tilos” tábla jelbeszédét, a „tilos út” öles, világító betűi csak észre térítik...

kormozott képi férfi ugrott fel a mozdonyra, revolvert szegett a gépész és fűtőre és kényszerítette azokat egy lámpával jelzett helyeni megállásra, itt három társukkal szövetkezve, magok előtt a gépész és fűtővel, felkutatták a postakocsit, de miután a zárral nem tudtak boldogulni, jobbnak vélték az utazó közönségnél szerencsét próbálni, és a yankeek minden ellentállás nélkül feltárták előttük erszényeiket! Ámbár nem volt valószínű az eset ismétlődése, mégis hogy szükség esetén magyaros ellenállást fejthessünk ki az ameri-

Kreol építészet

*kai Rózsa Sándor bandával szemben, elővet-
tük útításkáinkból Emil barátommal revolve-
reinket. Elmúlt a 9 óra minden baj nélkül,
10 órakor már az igazak álmát aludta a hat-
napi kocsiázástól kifáradt közönség.”*

Banditákkal tehát ezúttal nem volt dol-
guk hőseinknek, bár ahogy Vojnich Osz-
kárt szavahihető leírásokból megismerhet-
jük, valószínűleg ő került volna ki győztesen
a csetepatéből – és még a szesztilalom át-
kos következményeit is sikerült elkerülniük:
*„Ugyanezen időtől fogva nem kapunk sem az
állomásoknál, sem az étező kocsikban sze-
szes italokat, olyan vidéken utazunk, ahol a
szesz italok kimérése meg van tilva, a sa-
ját használatára tarthat valaki bort, pálin-
kát, de kimérnie nem szabad. A vonaton úgy
játsszák ki az utazók e tilalmat, hogy előre
beszerzik a szükségletet, így azután a saját
készletüket isszák. Ezen a vidéken csak pa-
tikában mérik a bort, ide egy igazi bácskai
csak betegnek jöhet!”*

Még szerencse, hogy időközben az Álla-
mokban többé-kevésbé kiment a divatból a
vasúti személyszállítás...

Útközben

Egy utazás során sokféle figurával találko-
zhatunk, különösen az amerikai Délen. Az
utakon és az üzemanyagöltő állomásokon
világjárók, csavargók, ki kerékpárral, ki több
száz lóerős monstrummal. Némelyik hosz-
szú évek óta úton van. Ahol megáll, kiteszi a
kalapját vagy egy dobozt, a belepotyogtatott
dollárokból él. A „red neck” – ez a texasi-
ak, és úgy általában a déli farmerek gúnyne-
ve – hegyes orrú, rövid szárú csizmát hord,
farmert, bőrzekét és felhajtott szélű, széles
karimájú kalapot. Mint egy westernfilmben,
csak a pisztoly hiányzik. (Bár ki tudja, hi-
szen szinte mindenki hozzájuthat.) Amúgy
segítőkéz és kedves ember. A feketék és a
mexikóiak is azok, bár ők végzik a legtöbb
„alantas” munkát. Nem úgy a kínaiak és az
indiaiak, akik valósággal előzölötték a déli
egyetemeket. Zárkóztak, egymás társasá-

gát keresik, másnak nem
is igen köszönnek. És ren-
geteg a túlsúlyos ember.
Az áruházak elektromos
járgányai nem a hazai ér-
telembe vett mozgáskor-
látozottakat szállítják, ha-
nem az olyan kövéreket,
akik már nem nagyon tud-
nak járni. És az indiánok?
– kérdezhetik. Délen alig
vannak – helyesebben alig
maradtak –, de az északra
vezető utak mentén szo-
morú látvány az álvig-
wam, az ál-indiánfalu, az
eladásra kínált ál-eredeti

ékszerek és más tárgyak. Meg a roskadozó,
korhadat deszkából álló házaik. Persze, nem
mind él ilyen körülmények között, de ameny-
nyit láttam, az is túl sok.

Dallastól délre

Amit a magyar nézők a maga idejében oly
népszerű Dallas című szappanoperában lát-
hattak, csak halvány utánpótlás a valóságnak:
szurreális látvány, amint a kavargó porfelhőn
áttörő délutáni nap sugarai oldalról megvilá-
gítják több ezer vagy tízezer szarvasmar-
ha hátát és szarvait. Az élmény talán csak a
kelet-afrikai nagy gnúvándorláshoz hasonlí-
tható, meg az amerikai bölény valamikori
csordáihoz – igaz, az utóbbit immár csak
regényes leírások alapján tudjuk elképzelni.
És persze lovak is vannak, meg lovakra sza-
kosodott farmok, és rodeó – amúgy tavasz-
szal még Houstonban is rodeóidény van.
Mindenkinek kipróbálhatja erejét és ügyességét,
ha nem is éppen élő lovon vagy bikán, de
azt imitáló, fogózkodóval ellátott, minden
irányba mozgó hordó féleségen. Az utóbbi is
garantáltan ledobja. A növénytermesztés ho-
rizontba vesző táblákon folyik, a száraz pré-
rin mint végtelen kerekas óriáskígyó-ször-
nyek húzódnak a mozgatható öntöző beren-
dezések. Kukorica, búza, rizs, árpa, földimo-
gyoró, cukornád, édesburgonya, megszokott
és „egzotikus” haszonnövények váltogat-
ják egymást. És persze gyapot, amit ugyan
tényleg kezd kiszorítani a szója, de egy-
maga Mississippi állam még mindig az USA
gyapottermelésének több mint 10%-át adja.
Tél van, január, mégis a földek egy részén
ott virítanak a fehér pamacsok. A már lesze-
dett gyapot hatalmas, téglatest alakú tömör
bálait kék műanyag fedi. A farmok nagyon
meg még nagyobbak, némely udvarház sze-
rény, mások valóságos erődítmények. Vidéki
turizmussal is találkozunk, jó néhány farm
fogadja a kíváncsi vendégeket, akiket állat-
bemutatóval, rodeóval és vadásztatással szó-
rakoztatnak. Igen, a farmokon vadásznak. A
mocsaras és folyóparti területeken a missis-

sippi alligátor a cél, de sok a rőt vad. Nem egy
farmon a külterjesen tartott szarvasmarhák-
kal keveredve legelnek, ezek egy része nem
amerikai faj, hanem Európából importált és
tenyésztett özek és gímszarvasok. Amúgy
az amerikai vadász mindenre lő, ami mozog
– éppen ezért, a balesetek elkerülése végett
hord élénkpiros sapkát –, talán még az ege-
ret sem kíméli.

Egyes szakkönyvek szerint az USA leg-
fontosabb mezőgazdasági területén járunk,
amelynek ipara kevésbé fejlett. Nekünk le-
gyen mondván – gondoljuk magunkban. Min-
denütt olajkutat bólogatnak, az agrárterülete-
ken elszórt megszámlálhatatlan kis kút sokkal
érdekesebb, mint a nagy olajtelepek. A föld-
nek errefelé szaga van, olajszaga. Az olajfű-
rások hősi korszakában sokszor a szag vezet-
te az olajkutató mérnököket, Oravecz Imre is
ír erről A kaliforniai fűj c. könyvében. De a
megújuló energiát is egyre nagyobb mérték-
ben igyekeznek felhasználni, szaporodnak
a naperóművek – igaz, főleg a száraz-napos
nyugaton, így Arizonában – és a szélérómű-
vek. A dombhátakon hosszan sorakoznak a
szélkerekek, Megint csak kissé északnyugat-
ra, Sweetwater körzetében van a világ legna-
gyobb szélkerékezeje. Hihetetlen látvány,
Don Quijote megőrült volna a „szélmalomok”
ezrei láttán. Az elektromos energiával nem
spórolnak, a sokszor a semmiben épült és
amúgy ronda gyárak éjszaka tündérvárosként

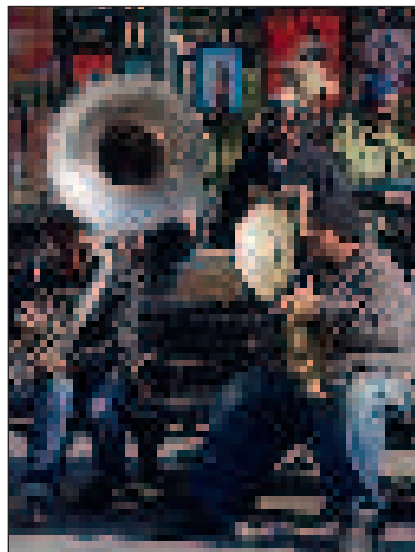
**A lovas kocsik és az autók jól
megférnek egymással**

ragyognak. Minden épületen, szerelőcsar-
nokon, hűtőtornyokon sok ezer lámpafény
szikrázik. Az autópályától jobbra és bal-
ra két-két sávpár húzódik, a szerelvények
szinte egymásba érnek, akkora a forgalom,
mint a budapesti Nagykörúton reggel meg

késő délután. Megszámálalom, a leghosszabb tehervonat 136 nehéz vagonból áll, hat mozdonny húzza.

A 90-es gyorsforgalmi úton

A partvonalat követő autópálya vonalvezetése ritka szép. Jobb kézről a Mexikói-öböl morajló hullámai bársonyos puhaságú, néhol vakító fehérségű homoksávkokon terülnek szét. Nem véletlenül jöttek létre itt üdülőtelepek, melyek egyik központja Pass Christian. A városka Christian l'Adnier francia tiszttól kapta

A Tornado Brass Band

a nevét (errefelé már mindenütt nyilvánvaló a „francia kapcsolat”), aki 1699-ben telepedett le, és felfedezte a Mexikói-öböl és a Lake Pontchartrain tórendszer közti vízi átjárót.

A parti sáv végén van a tengerparti kisnagyváros, Biloxi. Ugyancsak ki van téve a tenger és az időjárás szeszélyeinek, mert egy félszigeten terül el, melyet három oldalról a Mexikói-öböl, a Biloxi-öböl és a tengernek egy, a félsziget mögé nyúló ága, a valóban hátsó Back Bay határolja. A „biloxi” indián nyelven „első embert” jelent, tehát az őslakosok szerint sem volt akármilyen hely, később pedig egy ideig a louisianai francia gyarmat fővárosaként szolgált, míg aztán New Orleans el nem orozta tőle ezt a rangot. A spanyolok, angolok, franciák és amerikaiak, az egykori önálló floridai köztársaság és a déliek meg az északiak mind-mind mély nyomokat hagytak Biloxi külsején és kultúráján. Sok a szép régi épület – legalábbis észak-amerikai értelemben régi – és élnek még a francia és spanyol uralomban gyökerező kreol hagyományok. A szubtrópusi jellegű éghajlaton szinte egész évben virágoznak a rózsák, kora tavasztól késő ősziig meg a magnóliák, kaméliák és ezernyi más virág

illatától terhes a levegő. A parton kis kikötők sorakoznak, vitorlások, motorcsónakok és a rákhalászok ladikjai ringanak a vízen. A várostól néhány kilométerre 50 holdas parkban található a Beauvoir-kastély; a XIX. századi épület a déliek afféle kegyhelye. Itt töltötte utolsó éveit bukott elnökük, Jefferson Davis, és itt írta meg a Konföderáció történetéről szóló könyvét. A város egyik nevezetessége a régi világítótorony, amit – úgy mesélik – Lincoln elnök meggyilkolásának hírére festett feketére akkori özrője. Egyébként a tornyot hatvan éven át nők őrizték, anya és lánya kezelték a lámpákat. A másik nevezetesség a kaszinó, mégpedig azért, mert néhány évig itt dolgozott gyerekkori barátom, az amúgy lepkegyűjtő Peter Gathy, alias Gáti Péter, akinek hazai gyűjtései máig megtalálhatók a Magyar Természettudományi Múzeumban. Később a pár kilométerrel odébb levő Ocean Springsbe, erre a jellegzetes tengerparti üdülőhelyre költözött. Itt lakott akkor is, amikor megérkezett a Katrina hurrikán. Fából épült házát ugyancsak megvisele a szélvihar, önkéntesek segítettek a rendbehozatalában.

Péter miatt tettem hát kitérőt, hogy annyi évtized után találkozzunk, és eltöltsek vele pár napot, de a sors közbeszólt: barátom váratlanul elhunyt. Amerikai kollekcióját (bennem remek mexikói anyaggal) Biloxi főiskolájára hagyta.

Tovább kelet felé

New Orleanshoz közeledve fokozatosan változik a vidék, és egyre „vizesebb” lesz. Már a városba vezető autópálya is különös. Mivel a Mississippi árterületén és a mocsaras tengerparton halad, mérföldek tucatjain át lábakon áll. Tavakat, öblöket, mocsarakat kell átszelnünk, hogy a városba jussunk. Az állam határfolyója a Pearl River, mely két ágra szakadva ömlik a Lake Borge tóba, mellyel nyugatról egy nagyobb tó, a Lake Pontchartrain határos; a Katrina hurrikán óta sokan megtanulták az utóbbi nevét. A tavaktól délre szeszélyesen kanyarog a Mississippi, olyannyira, hogy itt szinte nyugatról keletre halad, hogy később éles kanyart vegyen délkeletnek – de bármennyire is megközelíti a Mexikói-öblöt, innét még több mint száz kilométerre szakad végül a tengerbe. A tavak és a folyó közé települt a város, nem éppen a legszerencsésebb helyre. Az államhatár felől bejáratát két XIX. századi erődítmény őrzi, a Fort Pike és a Fort Macomb. New Orleans egészen idáig húzódik, bár a belváros innét még 50 kilométer. A közelben van az a Chalmette National Historical Park, mely a britekkel vívott háború utolsó nagy csatamezője. Pontosabban ez már a háborún kívül esett; ugyanis 1814. december végén az Egyesült Államok és az angol gyarmatosítók

között Gentben megtörtént a békekötés, de ennek híre késve érkezett meg az Újvilágba. A várost komoly brit erők fenyegették, amelyre a későbbi elnök, Andrew Jackson szedett-vedett serege 1815. január elején megsemmisítő vereséget mért. Jackson érdekes figura lehetett, fegyvelmeztlensége miatt korábban kitették a szűret a hadseregből, s lám, sikeres hadvezér, sőt elnök lett.

A várost, melynek létrehozása Bienville nevéhez fűződik (1718), az orleans-i herceg tiszteletére nevezték el. Ma az USA egyik legnagyobb kikötője, fontos ipari centrum és oktatási központ tucatnyi felsőoktatási intézménnyel, mégis romantikája tette nevezetessé az USA határain túl is. A karnevál, a húshagyó kedd ünnepe, a fekete és a fehér dzsessz, a régi francia negyed, a kovácsoltvas kerítések és kapuk, a néhány emeletes „franciás” épületek, a piac, a kreol, francia, olasz és spanyol konyha, ez jut róla a turisták eszébe. Meg közel tíz év óta a szépnevű, de annál pusztítóbb hurrikán.

Katrina lecsap

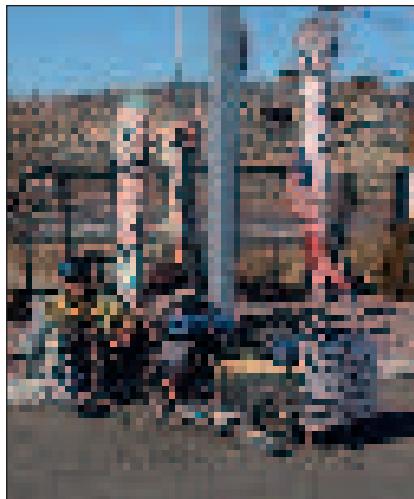
Az Egyesült Államok történetének egyik legnagyobb katasztrófája, mely 1836 emberéletet követelt, 2005 augusztusában következett be. A Bahamák körzetéből kiinduló Katrina hurrikán – az egyik annak az évnél 28 hurrikánja közül – akkora hullámvérést keltett a Pontchartrain-tavon, hogy a víz áttörte a New Orleans védő gátakat,

Motorizált texasi red neck. Csak hátulról mertem lefotózni

és részben elöntötte, részben lerombolta a várost. Történt ez annak ellenére, hogy a hurrikán a kezdeti 5-ös erősségűről menet közben 4-esre szelídült, és el is kanyarodott. Több százezer embert evakuáltak, de főleg a szegénynegyedek lakói közül sokan figyelmen kívül hagyták a figyelmeztetést, és nem hagyták el otthonaikat. Az áldozatok legtöbbször közülük kerültek ki.

Nem csak magában a városban keletkezett hatalmas, mintegy 125 milliárd dolláros anyagi kár. A Mexikói-öbölben számos olajfűrő torony elsüllyedt, leálltak a finomítók

Minden Afganisztánban és Irakban elesett amerikai katona emlékére 5 mérföld...

és tönkrementek a vezetékek. Olyan nagy volt a kiesés a termelésben, hogy emelkedett a nyersolaj világszerte ára. Dél-Louisianában 300 000 ember maradt áram nélkül, és összességében Louisiana, Mississippi és Alabama államok közel másfél millió otthonát, illetve munkahelyét érintette az áramkimaradás. A mentési munkálatok késése miatt sok kritika érte George W. Bush elnököt. Káosz ütötte fel a fejét, elszaporodtak a fosztogatások, rablóbandák garázdálkodtak. Mivel a rendőrség nem volt ura a helyzetnek, a kormányzó csapatokat küldött a helyszínre. Jellemző Kathleen Blanco akkori polgármester figyelmeztetése: „Egyetlen üzenetem van a gengsztereknek. A Nemzeti Gárda tagjai tudják, hogyan kell löni és ölni, és el is várom tőlük, hogy megtegyék.” Voltak napok, amikor úgy tűnt, mindenki mindenki ellen küzd a túlélésért. A bűnözők javarészt feketék voltak, a rájuk vadászó milicisták fehérek, ami régmúlt idők rossz emlékét idézte fel.

Végül – ha lassan is – magához tért a város, és azóta is folyamatosan épül. Egész New Orleans-t renoválják, ilyen másutt nemigen látni. A belső kerületek és az idegenforgalmi központok régi fényükben ragyognak, csak a külvárosokban tűnnek fel a katasztrófa nyomai, meg a folyóparton, ahol az Akvárium környékén még mindig dolgoznak az építómunkások. Az újjáépítésnek köszönhetően kevés munkahely szűnt meg, és az átlagosnál alacsonyabb a munkanélküliség. Ray Nagin polgármester bizik abban, hogy egy „új és jobb” New Orleans születik, bár szerinte „ez a város utálja a változást, még akkor is, ha tudja, hogy változásra van szükség.” És a változások nem csak materiálisak. Pl. az oktatást, mely a tengerár előtt híresen rossz volt, ráadásul átszította a korrupció, átszervezték, és ma már a diákok 60%-a megy át az országos tesztekre, míg régebben csak 35%.

A természeti csapás egyaránt okozott gazdasági és társadalmi katasztrófát, de a kiűtöttek hitt város mára feltápáskodott. Ami és ahogy történt, abból minden politikus, szociológus és közgazdász tanulhat. Meg mindenki más is.

A kreolok és a többiek

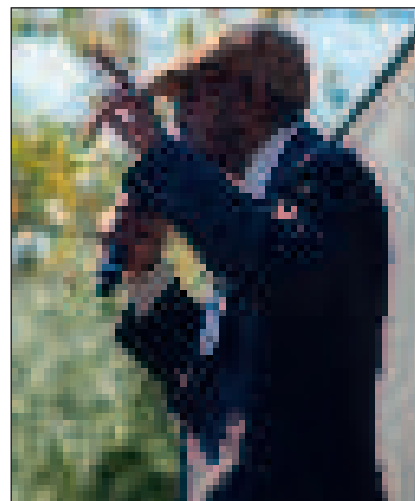
New Orleans, de általában Louisiana lakóinak egy része *kreol*. De kik is ők? A válasz nem is olyan egyszerű, már csak azért sem, mert az USA valóban a „népe kohója”. Bár ebben az esetben az egybeolvadás korántsem tökéletes, az alkotóelemek – ezúttal nevezzük így a népeket, etnikumokat – máig megtartották kultúrájukat, identitásukat.

Eredetileg a spanyolok által a karibi térségbe letelepítettek leszármazottait nevezték kreolnak. Később Latin-Amerika szerte így hívták az összes francia, portugál vagy spanyol származású, fehér bőrű telepest – erre utalnak a creole, crioulo és criollo szavak –, de jutott belőlük az USA déli részébe is. A kreolok kulturálisan nemcsak az óslakos indiánoktól és a behurcolt négektől, hanem – és ez az igazán meglepő – az Európában született fehérektől is elhatárolták magukat. A sajátos társadalmi folyamatnak gazdasági okai is voltak, a már amerikai gyökerű, a gyarmatokhoz hű telepések érdekei mások voltak, mint az általában Európában született, az anyaországot feltétel nélkül kiszolgáló hivatalnok rétegnek. A bürokrácia gyanakvással kezelte a telepeseket, és az érdekelletétek sokszor összeütközésekig fajultak. Louisianában még egy csavar van a dologban, az ott megtelepedett franciák leszármazottjai így különböztették meg magukat a kézdunoktól, a XVIII. században Kanadából bevándorló, ugyancsak francia származású telepeseiktől. A kanadai franciák, akiket acadiaknak vagy cajunnak is neveznek, nem jó szántukból jöttek, a britek elűdözték őket, és az akkor éppen spanyol hatóság megengedte a letelepedésüket. Louisiana egyes területein máig tizennyolcadik századi franciasággal beszélnek.

A mai feketék vagy a közvetlenül Afrikából, vagy „átszállással” a karibi térségből érkezettek, illetve elhurcoltak leszármazottjai. A fehérek Európa minden sarkából – és persze a már fehérek által benépesített amerikai területekről – jöttek, míg a mulattok egyik ágon fekete-afrikai, a másikon európai szülők utódai. (Megfigyelhető, hogy az egészen 1593-ig visszavezethető szó lassan elveszti eredeti, pejoratív jelentését.) Az utóbbi évtizedekben pedig egyre több a számunkra nehezen megkülönböztethető ázsiai. A „kinai” lehet pl. japán vagy koreai is, az „indiai” meg mondjuk pakisztáni. Vannak latin-amerikaiak is, leginkább mexikóiak. Óslakos indián nemigen akad, délkeleten még elsősorban Floridában maradt meg irtmagjuk. És ez a sokféle ember,

etnikum nemcsak máig elkülönül, hanem keveredik is, és a kevertek keverednek a kevertekkel meg a többiekkel, milliányi kutatási témát szolgáltatva a kultúrantropológusoknak, szociológusoknak és a legkülönfélébb társadalomkutatóknak.

A laza, könnyed, franciás város történetének vannak sötét lapjai, nem is kevés. Elég, ha csak az ottani Szabadság tér, a Liberty Place nevének sajátos értelmezésére gondolunk. A polgárháború után New Orleans macacsul ragaszkodott a megcsontosodott déli szokásokhoz, és sokáig ellenállt a polgárjogi törekvéseknek. 1874-ben zavargások törtek ki a városban, a súlyos összecsapásokban a Canal Streeten több mint kétezer néger és ún. carpetbagger – északról jött, általában liberális nézeteiről ismert fehér – esett áldozatul a dühöngő tömegnek. Nos, a tér nem róluk, de még csak nem is az összes áldozatról emlékezik meg, hanem az utcai csatákban életét veszített kisszámú déli fehérről.

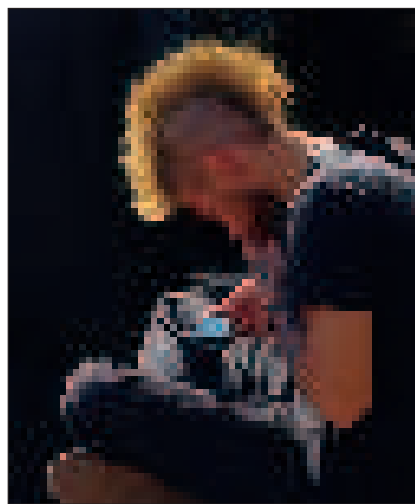
Martin Luther King Nap: a szónok

A francia negyed

A legtöbb érdekesség, egyúttal szálloda, étterem és zenés lokál persze hol másutt lenne, mint Vieux Carré-ban, a francia negyedben. A negyed déli határa a folyópart, ahol magas töltés emelkedik, hiszen dagálykor a Mississippin felfelé törő víz a város szintjéig emelkedik. Vagy a fölé, sőt a gátak fölé, mint a Katrina hurrikán idején is. A kereskedelmi negyed érdekessége a gyapottózsza, ahol a környék hatalmas gyapottózsza terméseinek, illetve a vízi úton ideszállított gyapotnak az adás-vétele folyik. A város adminisztratív központja felhőkarcolóival már inkább hasonlít az USA nagyvárosainak szokásos képéhez.

New Orleansban figyelmeztetnek, hogy első este kerüljük az elhagyott utcákat. Az első nap még megfogadjuk a tanácsot, aztán már kevésbé – már csak azért sem, mert nem nagyon vannak elhagyott utcák. Sok a járókelő,

ez más amerikai nagyvárosokra nem annyira jellemző. A vendéglők előtt kisebb tömeg, bent teltház van, az emberek türelmesen várnak a sorukra. Kávézók és cukrászdák sorakoznak, a vendégek a kovácsoltvas kerítéssel körülvett kerthelyiségben ülnek, mintha Párizsban lennénk. A francia negyedben mindenütt zenészek, nem csak feketék és nem csak dzsessz. Jó néhány kiöregedett tehenész egy szál gitárral igyekszik felvenni a versenyt a fekete bandákkal. Kevés sikerrel. A szó szoros értelemben megelevenednek a lemezborítók, előttem éppen a Tomado Brass Band játszik, próbálom beazonosítani az arcokat, Darryl Adams, Jeffrey Hill, Robert Harris, Kenneth Terry, Cayetano Hingle és A. Y. Mallory színpada pillanatnyilag két pad meg az utcakő. Művé-

Karakter a művésznegyedből
(A szerző felvételei)

szek, franciák, feketék, karibiak kínálják alkotásaikat, faragványokat, festményeket, szénrajzokat és minden mást, ami elképzelhető. Pl. önmagukat: ezüst- és aranyszínű festékekkel bemázolva órákig pózolnak, ülnek és állnak, mint élőképek. Szempillájuk csak akkor rebben köszönetképpen, ha dollár hull a dobozba. Az üzletek varázsszerekkel tele, kis babát is lehet kapni, amit a megfelelő helyen kell tüvel szurkálni, ez – úgy mondják – igen hatásos átok. A fekete mágia is a „karibi kapcsolatra” utal.

Lovas kocsik járták az utcákat, meg villamosok, az egyik járat zöld, a másik piros. Archaikusak, peronjuk nyitott és rém zajosak. A városlakók és a turisták egyaránt imádják, senkinek sem jut eszébe Combinóra cserélni őket. A Mississippi partján táblák emlékeztetnek Katrinára. A kikötőkből korhű lapátkezes hajók indulnak, szomorúan gondolok a tönkrement dunai gőzösökre. Hatalmas tengeri hajók is felúsznak a folyón, a hidak magasan íveltek, hogy átférjenek alattuk. Olyan híd is akad, amelyre mint meredek dombra kaptatnak fel az autók, hogy aztán valóságos völgybe ereszkedjenek le a túloldalon.

Kalózmantika

A régi negyed nyugati oldalán a híres Canal Street határolja, a város egyik legfontosabb útvonala. A harminc méter széles, a Mississippitől egészen a Pontchartrain-tóig húzódó út valamikor az amerikai és a francia lakónegyedet választotta el. Ott, ahol kifut a folyóhoz, állnak a régimódi hajók, valaha innét indult a hagyományos évi verseny a leggyorsabb személyszállító hajó címéért. Mark Twain, a Nagy Folyó vidékének szülőtte maga is dolgozott hajókormányosként egy ilyen hajón. Hajósélet a Mississippin című könyvében a város régi életéről, de leginkább a hajóséletéről ír. A Pirates Alley a Kalózosk utcaja. De szó szerint, a várost gyakran „látogatták” kalózosok, mi több, néhány nevezetesebb tengeri rabló a városban élt. A leghíresebb, Jean Lafitte azzal szerzett közmegebecsülést magának, hogy ideig-óráig Andrew Jackson csapatában harcolt az angolok ellen. Egyébként meg folytatta jól jövedelmező mesterségét: a Bourbon Street ma szépen helyreállított régi kovácsműhelyében álöltözetben szorgoskodott, miközben innen irányította csempész és rabszolgakereskedeleme üzleteit.

De nemcsak a kalózosok örvendek közmegebecsülésnek, hanem mondjuk Napóleon is. A Chartres Streeten, a St. Louis Street kereszteződésénél áll az ún. Napóleon-ház. Tulajdonosa annak idején azért építette, hogy ha a francia császárt sikerülne kiszóktetni ellenfelei fogságából, itt menedékre lelhesse. Híres a Beaugard-ház is, ahol a déliek nagy tábornoka lakott. A Dumaine Street 632. számú épülete pedig kétszeresen is nevezetes; a legrégebbi ház a városban, 1726-ban épült, és New Orleans neves írója, megannyi kreol történet szerzője, George W. Cable sikeres regénye, a Madame John's Legacy valójában erről a házról szól.

*

Január 15. van, Martin Luther King születésnapja. Ilyenkor a városok terein pódiumok emelkednek, feketék és fehérek, polgárjogi aktivisták, városi tisztviselők és egyházi személyiségek tartanak beszédekét, a hallgatóság meg még annál is vegyesebb. A hangulat felemelő, szinte patetikus és mégis vidám, magával ragadó. Tudom, az Államok a keleti partvidéken született és New York is ott van, a jövő várományosa pedig – legalább is úgy mondják – a Nyugat, most mégis úgy érzem, az igazi Amerika az annyiszor elátkozott és annyira szeretett Dél. Akármilyen legyen az igazság, annyi biztos, hogy New Orleans az USA legmegragadóbb nagyvárosainak egyike, New York, Los Angeles és San Francisco mellett. ☺

HOGYAN HERÉLJÜK KI A VÍZILÓVAT?

Okkal kérdezhetnék, miért kellene ivartalanítani egy veszélyeztetett fajt, hiszen minél több bébi születik, annál jobb. Így lenne természetben, ám az állatkertekben egy nőstény 40 évet is élhet és ez alatt akár 25 utódot is szülhet. Márpedig ennyi behemótot etetni, „tárolni”, igen nehéz, ráadásul a hímek igen agresszívek lehetnek, férfiaságuk teljében. Ezért sok állatkertben próbálják kordában tartani őket. Csak-hogy az ivartalanításuk igen nehéz, mert a herék a testük belsejében vannak, láthatatlanok, nemi szervük is kicsi. S ha ez még nem lenne elég, a herék helyzete az egyes hímeknél teljesen más lehet. Altatás után elvileg az ultrahang segíthet, de amikor a műtéthez feltárják a megcélzott helyet, a herék még jobban visszahúzódnak a test belsejébe, így az állatorvos szinte semmit sem lát, csupán a kezével próbálhatja kitapogatni a heréket.

Végül is a kísérletbe bevont mind a tíz állatot sikeresen kasztrálták, csupán egy múlt ki egy korábban fel nem ismert betegségben. A következő fél év során a kutatók azt figyelték, hogy megváltozott-e a kasztrált hímek viselkedése. Négy állatkertből arról számoltak be, hogy a hímek közötti agresszió számottevően csökkent, egy helyről viszont olyan hírek érkeztek, hogy az ivartalanított hímet jobban zaklatták a nőstények. A műtét másik nagy kihívása, hogy a vízilovak idejük nagy részét az állatkerti medencéjükben töltik, ami tele van a saját ürülékükkel, vagyis fennállt a sebfertőzés veszélye. Mégis, valamilyen állat komplikáció nélkül meggyógyult. Ennek magyarázata valószínűleg a „vörös izzadság” lehet. Hajdan azt gondolták, hogy az állat vért izzad, ám a bőrükön kiütkező vörös anyag sem nem vér, sem nem izzadság, hanem a bőr által kiválasztott pigmentanyag, ami egyfajta UV-szűrőként működik, védve az állatot az erős és káros napsugárzástól. Ez a pigment akadályozza a baktériumok túlszaporodását is, vagyis egyféle antibiotikumként funkcionál. Ez segíti az állatokat az egymás közötti csatározások során szerzett sebek gyógyításában – vagy éppen azt követően, hogy az állatorvosok megfosztották őket férfiaságuktól. (Discover Magazine, 2014. február)

AZ „EGY GYERMEK” POLITIKA VÉGE?

A XX. század második felében egyre nőtt a félelem a népesség robbanásszerű növekedése miatt. A 60–70-es években a globális népesség évi 2 százalékos ütemben nőtt,